

## Tervetuloa töihin? Ammattiliittojen strategiat ja työperäinen maahanmuutto

Rolle Alho

Miksi pitäisi tutkia ammattiliittojen suhtautumista maahanmuuttoon? Aiheen yhteiskunnallista merkitystä voi perustella useastakin näkökulmasta. Ensinnäkin ammattiliittojen suhtautuminen työmarkkinoiden tulokkaisiin – tässä tapauksessa maahanmuuttajiin – kertoo siitä, mitä ja keitä ammattiliitot edustavat. Toiseksi ammattiliittojen tulevaisuus on riippuvainen siitä, onnistuvatko ne löytämään ratkaisuja maahanmuuttokysymyksiin. Toisin sanoen, ammattiliittojen reaktiot kertovat niiden kyvystä tai kyvyttömyydestä uudistua globalisoituvassa maailmassa. Kolmanneksi aiheen mielenkiintoisuutta ja tärkeyttä voi perustella yleisen maahanmuuttopolitiikan näkökulmasta: Suomessa ammattiliitoilla on vaikutusvaltaa valtion maahanmuuttopolitiikkaan ja maahanmuuttajien asemaan.

Toivottavatko ammattiliitot maahanmuuttajat tervetulleiksi vai pitävätkö ne maahanmuuttoa uhkana? Turvautuvatko ammattiliitot protektionismiin, jossa oman kansallisen tai etnisen ryhmän edut asetetaan muiden edelle vai pyrkivätkö liitot entistä laajempaan edunvalvontaan kattaen myös maahanmuuttajat? Entä miltä ammattiliitot näyttävät maahan muuttaneiden työntekijöiden silmissä? Ovatko ne toimijoita, jotka he voivat kokea omakseen?

Näihin kysymyksiin etsin vastauksia väitöskirjatutkimuksessani. Keskityin tutkimuksessa kahteen suomalaiseen ammattiliittoon: Rakennusliittoon ja Palvelualojen ammattiliittoon (PAM). Valitsin nämä kaksi ammattiliittoa, sillä ne edustavat aloja, joille maahan-

muuttajat työllistyvät tyypillisesti Suomessa. Suomalaisen ammattiliittojen lisäksi tutkin Viron ammattiyhdistysliikkeen suhtautumista rajat ylittävään työvoiman liikkuvuuteen. Tutkimuskohde on tärkeä, sillä Suomen ja Viron työmarkkinat ovat sidoksissa toisiinsa, josta konkreettisena esimerkkinä ovat Tallinnan ja Helsingin väliä pendelöivät virolaiset rakennustyöntekijät. Tutkimuksessa tarkasteltiin niin ikään työnantajien ja heidän etujärjestöjensä näkemyksiä maahanmuutosta, sillä niiden toiminta vaikuttaa ammattiliittojen toimintaympäristöön ja toimintaedellytyksiin. Haastattelin myös ravintola-, siivous- ja rakennusalalla työskenteleviä maahanmuuttajia kartoittaen heidän näkemyksiään ammattiliitoista ja Suomessa työskentelystä.

Näillä aineistoilla vastasin tutkimukseni päätutkimuskysymykseen, eli siihen, mitkä ovat Rakennusliiton ja Palvelualojen ammattiliiton maahanmuuttoon liittyvät strategiat. Strategialla tarkoitan suhteellisen vakiintuneita toiminnan muotoja, jotka liittyvät eri toimijoiden muodostamaan, jatkuvasti muuttuvaan toimintaympäristöön. Eri toimijoiden edun mukaista on vaikuttaa toimintaympäristöönsä siten, että se vahvistaa niiden asemaa.

Tutkimukseni on tapaustutkimus missä hyödynnetään useita eri aineistoja ja tietolähteitä. Päätutkimusaineisto koostuu 78 tutkimushaastattelusta. Haastattelin ammattiliittojen edustajia, Suomessa työskenteleviä maahanmuuttajia, työnantajia ja työsuojeluviranomaisia. Osallistuin myös ammattiliittojen seminaareihin sekä tilaisuuksiin, joista keräsin

havaintoaineistoa. Tutkin myös ammattiliittojen ja työnantajajärjestöjen kannanottoja, joita olivat muun muassa niiden tiedotteet ja ulostulot mediassa. Aineisto analysoitiin laadullisen sisällönanalyysin menetelmällä.

### **Ammattiliittojen suhtautuminen maahanmuuttoon ja –muuttajiin**

Ammattiyhdistysten suhtautumista maahanmuuttoon kuvataan usein kielteiseksi ja tämä pitää osittain paikkansa historiallisesti. Ammattiliitot ovat usein vastustaneet maahanmuuttoa, koska ne ovat katsoneet maahanmuuttajien uhkaavan jäsenkuntansa asemaa. Historiassa on myös kansainvälisiä esimerkkejä siitä, että ammattiliitot ovat ajoittain suhtautuneet jopa rasistisesti maahanmuuttajiin ja etnisiin vähemmistöihin. Asia ei kuitenkaan ole näin yksipuolinen. Aikaisempi kansainvälinen tutkimus osoittaa myös, että ammattiliitot ovat parantaneet maahanmuuttajien usein heikkoa työmarkkina-asemaa. Monissa tapauksissa ammattiliitot ovat hyväksyneet maahanmuuton rajoitusten höllentämisen, sillä ne ovat katsoneet maahanmuuton hyödyttävän kansantaloutta. Tietyt ammattiliitot, esimerkiksi Yhdysvalloissa, ovat nähneet maahanmuuttajat voimavarana, jonka avulla ne ovat yrittäneet vahvistaa heikentynyttä yhteiskunnallista asemaansa.

Toisaalta myös idealistiset syyt ovat joskus saaneet ammattiliitot kannattamaan liberaalia maahanmuuttopolitiikkaa. Joissain maissa (esimerkiksi Espanjassa ja Italiassa) ammattiliitot ovat auttaneet heikossa asemassa olevia paperittomia maahanmuuttajia. Maahanmuuttajat ovat lisäksi olleet mukana rakentamassa ammattiyhdistysliikettä. Tästä esimerkkinä suomalaiset ammattiyhdistysaktiivit 1900-luvun alkupuolella Yhdysvalloissa.

Aihepiiriin aiempi tutkimus sijoittuu pääasiassa Yhdysvaltoihin ja Länsi-Euroopan ns. vanhoihin maahanmuuttomaihin. Myös Suomen tilannetta on tutkittu jonkin verran (mm. Paananen 1999; Ristikari 2013). Tiina

Ristikarin väitöskirja vuodelta 2013 käsittelee suomalaisten luottamusmiesten asenteita maahanmuuttajia kohtaan. Aiemmin Seppo Paananen väitöskirja vuodelta 1999 sivusi Rakennusliiton luottamusmiesten suhtautumista rakennusalan ulkomaisiin työntekijöihin. Näiden lisäksi on toteutettu muutamia suppeampia tutkimuksia. Esimerkiksi Mats Nylundin (2008) tutkimus valotti sitä, miten Suomen ammattiliittojen keskusjärjestö lobbasi vuosituhaten alussa siirtymäaikalain, jonka avulla työperäistä maahanmuuttoa rajoitettiin uusista EU-maista vuosien 2004 ja 2006 välillä.

Kaikkiaan aikaisempi suomalainen tutkimus on osoittanut ammattiyhdistysliikkeen käyttäneen eräänlaista portinvartijan roolia vaikuttaessaan valtiolliseen maahanmuuttopolitiikkaan. Tämä on käytännössä tarkoittanut protektionistisen työperäisen maahanmuuttopolitiikan puolustamista ja edistämistä. Mainittakoon kuitenkin, että eri ammatillisilla keskusjärjestöillä on ollut osittain erilaiset painotukset: korkeakoulutettujen ammatillisen keskusjärjestön (Akava) suhtautuminen maahanmuuttoon on ollut liberaalimpaa verrattuna Suomen ammattiliittojen keskusjärjestöön (SAK).

Tutkimuksessani havaitsin, että ammattiliitot käyttävät edelleen portinvartijaroolia liittyen työperäiseen maahanmuuttoon. Erityisesti Rakennusliitto ja Palvelualojen ammattiliitto puolustavat aktiivisesti nykyisiä kolmansien maiden kansalaisia koskevia maahanmuuttorajoituksia. Kolmansilla maila tarkoitetaan muita kuin EU- ja Eta-maita. Ammattiliitot ovat osaltaan olleet estämässä työperäisen maahanmuuton rajoitusten purkamista. Nykyisissä rajoituksissa on haittapuolensa. Ne tekevät kolmansien maiden kansalaisten asumisesta Suomessa luvanvaraista, mikä hankaloittaa heidän elämäänsä esimerkiksi työ- ja oleskelulupiin liittyvien vaatimusten takia. Suomessa etenkin työnantajajärjestöt ovat vaatineet nykyistä liberaalimpaa työperäistä maahanmuuttopolitiikkaa, koska niiden näkemyksen mukaan lisääntynt

työvoiman tarjonta parantaisi yritysten asemaa. Sekä ammattiliitot että työnantajajärjestöt puolustavat maahanmuuttokantaansa kansallisella intressillä syyttäen toisiaan kapeasta oman edun ajamisesta.

### Monipuolinen kuva ammattiliittojen ja maahanmuuttajien suhteesta

Tutkimukseni antaa kaikkiaan aikaisempaa tutkimusta monipuolisemman kuvan ammattiliittojen toiminnasta. Ammattiliittojen strategiat eivät rajoitu työperäisen maahanmuuton rajoitusten puolustamiseen. Niillä on myös käytössään strategioita, jotka puolustavat ja kohentavat maahanmuuttajien työmarkkina-asemia. Liitot esimerkiksi tiedottavat yleisimmillä maahanmuuttajakielillä suomalaisista työehtosopimuksista. Lisäksi liitot ovat kohdentaneet suoramarkkinointia maahanmuuttajaväestölle saadakseen uusia jäseniä. Maahanmuuttajajäsenten määrä onkin kymmenenkertaistunut sekä Rakennusliitossa että PAMissa viimeisen kymmenen vuoden aikana. Sama trendi koskee myös muita suomalaisia ammattiliittoja. Pidän tätä osoituksena siitä, maahanmuuttajien parissa on tarvetta ammatilliselle edunvalvonnalle. Tämä käsitys saa vahvistusta maahanmuuttajahaastattelujen perusteella.

Maahanmuuttajien aseman puolustaminen on siis ammattiliittojen omassa intressissä ja ammattiliitot ovatkin nostaneet maahanmuuttajien kohtaamia erityisongelmia julkiseen keskusteluun. Ammattiliittojen edun ja valtaresurssien (valtaresursseista ks. Korpi 1978; 1998) mukaista ei ole syntyperäisen väestön ja maahanmuuttajien työehtojen eriytyminen. Toisaalta tällainen kehitys on jo jossain määrin Suomessa toteutunut. Haastattelemani maahanmuuttajat kertoivat, että on yleistä, että maahanmuuttajat tekevät samoja töitä kuin syntyperäinen väestö heikommin työehdoin. Haastattelemieni työantajien näkemykset olivat osittain yhteneväisiä tämän tulkin kanssa.

Tutkimani liitot kuvaavat kategorisesti maahanmuuttajat hyväksikäytetyiksi. Tällä tarkoitetaan nimenomaan työehtojen polkemista. Maahanmuuttajahaastattelut antavat kuitenkin monimuotoisemman kuvan tilanteesta. Osa haastelluista nimittäin vertasi työehtojaan lähtömaan tilanteeseen. Esimerkiksi haastatelluille virolaisille työntekijöille Suomi edusti Viroa työntekijäystävällisempää maata, jossa palkat ovat korkeammat ja muutkin työehdot paremmat. Ammattiliittojen ja maahanmuuttajien tulkinnot eivät siten ole täysin yhteneväiset. Rakennusliiton ja PAMin kategorinen tapa määritellä maahanmuuttajat hyväksikäytetyiksi tai riistetyiksi ei joka tapauksessa kuvaa maahanmuuttajien omaa tilanteenmäärittelyä.

Maahanmuuttajien näkemys ammattiliitoista oli käytännönläheinen: he olivat liittyneet jäseniksi silloin kun he katsoivat jäsenyyden tuovan konkreettista hyötyä. Tässä mielessä maahanmuuttajien näkemys ammattiliitoista ei poikkea syntyperäisen väestön näkemyksistä. Toisaalta haastatellut painottivat, että maahanmuuttajien tieto ammattiliittojen roolista Suomessa on usein olematon. Kuten eräs suhteellisen varakkaasta perheestä kotoisin oleva intialainen työntekijä asian ilmaisi: ”Minun maassani minun yhteiskuntaluokkani ihmisillä ei ole tapana kuulua ammattiliittoon”.

Tutkimieni ammattiliittojen strategiat maahanmuuttokysymyksissä ilmentävät niiden vahvaa asemaa kolmikantaisessa päätöksentekojärjestelmässä. Esimerkiksi Rakennusliitto on aktiivisesti vaikuttanut maahanmuuttoon ja ulkomaiseen työvoimaan liittyvään lainsäädäntöön sitä itseään hyödyttävällä tavalla. Molemmat liitot pyrkivät aktiivisesti yhdessä SAK:n kanssa vaikuttamaan julkiseen mielipiteeseen maahanmuuttokysymyksissä.

### Ammattiliittojen erot ja arvot

Tutkimukseni osoittaa, että eri ammattiliittojen strategioissa on eroja. Rakennusliitto on ottanut käyttöön pitkälle vietyjä maahanmuuttajil-

le suunnattuja erityisstrategioita. Se on perustanut toimipisteen Tallinnaan sekä oman ammattiosaston maahanmuuttajille. PAMin maahanmuuttajille suunnatut erityisstrategiat puolestaan rajoittuvat vieraskieliseen viestintään.

Lisäksi maahanmuutto näyttäytyy erilaisena kysymyksenä eri ammattiliitoille. Rakennusliitolle kansallisten työmarkkinoiden asteittainen avautuminen on ongelma, sillä maassa tilapäisesti työskentelevät maahanmuuttajat liittyvät harvoin liiton jäseniksi. Rakennusliiton on myös vaikea valvoa maassa tilapäisesti työskentelevien työehtoja. PAMin edustamilla aloilla maahanmuuttajat sen sijaan asuvat pysyvämmiin Suomessa, mikä helpottaa PAMin edunvalvontaa.

Vastaavatko strategiat liittojen julkilausuttuja arvoja? Tasa-arvo on molempien liittojen keskeinen julkilausuttu arvo. Mikäli asiaa katsotaan kansallisesta näkökulmasta, on perusteltua väittää, että tutkimieni ammattiliittojen strategiat kohentavat maahanmuuttajien syntyperäistä väestöä heikompaan asemaan ja näin edesauttavat tasa-arvoa. Strategioiden ulkopuolelle jäävät kuitenkin kaikista epävarmimmissa tilanteissa olevat maahanmuuttajat, joista ääriesimerkkinä ovat niin sanotut pappitöntekijät. Toisaalta mikäli asiaa tarkastellaan globaalista näkökulmasta, voidaan hyvin perustein väittää, että liittojen strategia estää työperäistä maahanmuuttoa EU- ja Eta-alueen ulkopuolelta. Tämä merkitsee sitä, että tasa-arvo ei toteudu globaalilla tasolla, koska strategia estää kolmansien maiden kansalaisten vapaata liikkuvuutta.

Ammattiliitoille maahanmuutto näyttää ennen kaikkea kysymyksenä työehdoista, ja maahanmuuton merkitys on kasvanut entisestään 2010-luvulla. Tässä uudessa ja osittain vaikeassa tilanteessa liitot ovat onnistuneet kehittämään uusia strategioita, joilla ne puolustavat maahanmuuttajien asemaa. Toisaalta joillain strategioilla on päinvastainen ulottuvuus, sillä ne rajoittavat kolmansien maiden kansalaisten liikkuvuutta ja oikeutta työskennellä Suomessa. Maahanmuutto näyttää osittain erilaisena ilmiönä eri toimialo-

jen ammattiliitoille. Liitoilla on mahdollisuus tehdä toisistaan poikkeavia valintoja maahanmuuttoon liittyvissä kysymyksissä kuten Rakennusliiton ja PAMin vertailu osoittaa.

Maahanmuutto vie ay-liikkeen perimmäisten kysymysten äärelle, kuten kenen etua ajetaan ja keitä ovat ”me”?

### Lectio Praecursoria

Rolle Alhon sosiaalipolitiikan väitöskirja *Inclusion or Exclusion? Trade union Strategies and Labor Migration* tarkastettiin Turun yliopistossa 29.8.2015. Väitöskirja on julkaistu Siirtolaisuusinstituutin *Migration Studies* C27 julkaisusarjassa: Väitöskirja on ladattavissa osoitteesta: <http://www.doria.fi/handle/10024/113738>

### Kirjallisuus

- Korpi, W. (1978) *Arbetarklassen i välfärdskapitalismen: arbete, fackförening och politik i Sverige*. Bokförlaget Prisma i samarbete med Institutet för social forskning. Tampere: Vastapaino
- Korpi, W. (1998) *Power resources approach vs. action and conflict: on causal and intentional explanations in the study of power*. Teoksessa J.S. O'Connor & G.M. Olsen (toim.) *Power Resource Theory and the Welfare State: A Critical Approach*. Toronto: University Press, 37–65.
- Paananen, S. (1999) *Suomalaisuuden armoilla. Ulkomaalaisten työnhakijoiden luokittelu*. [At the mercy of Finnishness: classification of foreign labour market recruits]. PhD thesis, University of Helsinki.
- Nylund, M. (2008) "Erään uhkakuvan anatomia: Virolainen vierastyövoima, uutisvälitys ja SAK." Teoksessa M. Helander (toim.) *Going Global. Ay-liikkeen menestysresepti globaalissa ajassa?* Helsinki: Minerva kustannus Oy. 189–204.
- Ristikari, T. (2013) *Finnish Trade Unions and Immigrant Labour*. PhD thesis, University of Tampere.